

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال چهارم، شماره یازدهم، زمستان ۱۳۸۹

تاریخ دریافت: ۸۹/۸/۷ تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۱/۲۰

صص ۲۱۸ - ۱۹۹

بررسی جامعه شناختی نقش سرمایه فرهنگی در باز تولید طبقه اجتماعی در بین مردان ۴۰-۵۰ ساله شهر بندرعباس در سال ۱۳۸۸. کمال جوانمرد^۱، ساره ساسان^۲

چکیده

آنچه در پی می آید، پژوهشی علمی به منظور بررسی و تحلیل نقش سرمایه فرهنگی در باز تولید طبقه اجتماعی در بین مردان ۴۰ تا ۵۰ ساله شهر بندرعباس است. این مطالعه در قالب پنج فصل و با الهام از آراء و اندیشه های "مارکس"، "وبر"، "پارسنز" و "بورديو" تدوین گردیده که جهت گیری چارچوب نظری و فرضیه ها به سمت تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم سرمایه فرهنگی بر طبقه اجتماعی است. این پژوهش با استفاده از روش "پیمایشی" به گردآوری اطلاعات از طریق تکنیک "پرسشنامه" در جامعه آماری و با بهره گیری از روش

۱-استادیار جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک (نویسنده مسؤول) kamaljavanmard@yahoo.com

۲-کارشناس ارشد پژوهش اجتماعی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد آشتیان

نمونه‌گیری "خوشه‌ای" به حجم نمونه ۳۸۰ نفر پرداخته و جهت تحلیل و پردازش داده‌ها از نرم افزار SPSS در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. در این راستا به منظور تحلیل الگو نظری و آزمون فرضیات از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه "ANOVA" و "کای اسکویر" بهره گرفته شده است. نتایج حاصل از تحلیل روابط بین متغیرها نشان می‌دهد که بین طبقه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته و متغیرهای مستقلی مانند سرمایه فرهنگی، عادت واره، سبک زندگی، میدان، پایگاه اجتماعی، باورها و اعتقادات رابطه معنی داری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: طبقه اجتماعی، سرمایه فرهنگی، عادت واره، سبک زندگی، میدان، پایگاه اجتماعی.

مقدمه

انسان در هر جامعه‌ای از وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوتی برخوردار است. در واقع انسانها دارای منزلت اجتماعی و سرمایه‌های متمایز از یکدیگر هستند که این سرمایه‌ها تأمین کننده منزلت او در جامعه می‌باشند. در این رهگذر، فرهنگ و سرمایه‌های فرهنگی وی رفتارها، نگرش‌ها و اظهار نظرهای او را هدایت کرده و از طرف دیگر در انتخاب‌های وی در زندگی روزمره نقش اساسی دارد. آنچه مسلم است، امروزه افراد دارای سرمایه‌های مختلفی هستند که سرمایه فرهنگی بیشترین تأثیر را بر افکار و رفتارهای آنها داشته و فضای زندگی آنها را شکل می‌دهد. بنابراین، نقش ساختارهای فرهنگی که در ارتباط با سرمایه فرهنگی می‌باشد، تأثیر بنیادی در شخصیت و سبک زندگی افراد ایفاء می‌کند.

در وادی هزار توی تاریخ علم، رویای بسیاری از متفکران و اندیشمندان این بوده که عدالت اجتماعی در جامعه حکمفرما شده و بستر ظلم و تبعیض از جامعه انسانی رخت بر بسته تا مردم فرودست از عذاب ناشی از فقر در امان باشند. سرزمین کهنسال ایران که از قدمت تاریخی

و فرهنگی سترگی برخوردار می‌باشد، دارای پیچیدگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ویژه‌ای است که در ادوار مختلف تفاوت‌های طبقاتی در آن بیداد می‌کرده، به نحوی که ملاک‌ها و معیارهای اعتبار و ارزش اجتماعی در تمام اعصار یکسان نبوده است. در هر حال، مادامی که ملاک‌ها و معیارهای منزلت طبقاتی تبیین نشود، به دشواری می‌توان تعلقات طبقاتی را شناسایی نمود و به کمک آن موفق به سنجش گرایش‌ها، رفتارها و نگرش‌ها آحاد جامعه پرداخته و یا عملکرد آتی آن‌ها را پیش بینی نمود.

ایده و پرسش آغازین

در میان جامعه‌شناسان معاصر، "پیر بوردیو"^۱ برای نخستین بار واژه "سرمایه فرهنگی"^۲ را به عنوان عاملی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی و شغلی افراد مطرح کرد. به زعم وی سرمایه فرهنگی امروزه از اساسی‌ترین عوامل موجود در تمایز طبقات اجتماعی است. در این رهگذر، او بازتولید نابرابری‌های اجتماعی را نیز مطرح نموده که این نابرابری‌ها از طریق سرمایه فرهنگی بازتولید می‌شود (استونز، ۱۳۸۵: ۳۳۲). از دیدگاه وی انباشت سرمایه فرهنگی در یک طبقه، جبر اجتماعی را به همراه دارد. به بیانی دیگر، "سرمایه فرهنگی" از آنجا که اکتسابی بوده و محصول ساختارهای مختلف جامعه به ویژه فرایند اجتماعی شدن است را می‌توان از شاخص‌های اصلی در تولید طبقه اجتماعی به شمار آورد (همان منبع، ۳۳۵). لذا در تحلیل‌های جامعه‌شناختی تلاش بر آن است تا دیدگاه کلان جامعه در ارزیابی‌های سرمایه فرهنگی و تأثیر آن بر بازتولید طبقه اجتماعی تبیین شده تا ضمن بررسی نقش سرمایه فرهنگی و تأثیر آن بر بازتولید طبقه اجتماعی به تشریح علل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی این پدیده پرداخته شود که تأثیر سرمایه فرهنگی در طبقه اجتماعی چیست؟

1 - P. Bourdieu

2 - cultural capital

بیان مسأله^۱

آدمی در هر جامعه‌ای از وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوتی برخوردار است. در واقع، انسانها دارای منزلت اجتماعی متفاوتی در جامعه هستند. سرمایه‌های مختلف یک فرد مضاف بر آن که تعیین کننده منزلت او در جامعه می‌باشند، هدایت کننده نگرش، افکار و رفتارهای وی نیز بوده است. در این میان، افراد از ساختارهای فرهنگی که در آن زندگی می‌کنند، به مرور زمان تأثیرات ویژه‌ای را می‌پذیرند. از سوی دیگر، تاریخ زندگی بشر دارای فراز و نشیب‌های فراوانی همراه با جنگ‌ها، خونریزی‌ها و صلح‌های بی‌شماری است که پدیده نابرابری طبقاتی یکی از مأنوس‌ترین حقایق زندگی اجتماعی بشر است و همواره به اشکال مختلف خود را بروز داده و تبدیل به یکی از پیچیده‌ترین پدیده‌های اجتماعی شده است. در قاموس جامعه‌شناسی، نابرابری در طبقات اجتماعی وضعیتی است که در چارچوب آن انسانها به گونه‌ای نابرابر به منافع با ارزش خدمات و موقعیت‌های ممتاز جامعه دسترسی دارند (تامین، ۱۳۸۸: ۴۳). چنین نابرابری هنگامی روی می‌دهد که افراد و گروه یکدیگر را رتبه بندی و سپس ارزیابی می‌کنند. اما آنچه مسلم است، این نابرابری طبقاتی در رابطه با موقعیت‌های متفاوت در ساختارهای اجتماعی یا جایگاههایی که به صورت اجتماعی تعریف شده، دلالت می‌کند. پس جایگاه افراد در هر جامعه‌ایی بر نحوه و سبک زندگی آنها از جمله حقوق، فرصت‌ها، پاداش و امتیازات تأثیر می‌گذارد. به عبارتی دیگر، نابرابری طبقاتی دلالت حقوقی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی داشته و دستیابی نابرابر به فرصت‌ها و انواع سرمایه را سبب می‌شود که در نهایت خانواده‌های متعلق به طبقه اجتماعی فرادست اصولاً به فرهنگ نزدیک طبقه مسلط راه یافته و امکان برخورداری از انواع سرمایه را پیدا می‌کند. در هر حال، در ادبیات

علوم اجتماعی واژه سرمایه دارای اشکال و انواع مختلف اقتصادی و فرهنگی بوده که موقعیت افراد و خانواده را مورد بررسی و واکاوی قرار می دهد.

به نظر "بورديو" زمینه خانوادگی و نوع طبقه به طور مستقیم بر حصول سرمایه فرهنگی تأثیر دارد و سرمایه فرهنگی نیز در بیشتر موارد نقش متغیر مداخله گر دارد. به تعبیر وی، نابرابری اجتماعی از طریق سرمایه فرهنگی تداوم یافته و طبقه اجتماعی را باز تولید می نماید، هر چند که جامعه‌شناسان کلاسیک به ویژه "وبر"، قشربندی و نابرابری طبقاتی را متأثر از سه منبع ثروت، قدرت و منزلت می دانستند و در مقابل جامعه شناسان معاصر برآنند که سرمایه فرهنگی نیز یکی از سرمایه‌های ارزشمندی است که می تواند به عنوان یک منبع متمایز و ارزشمند در بحث قشربندی و نابرابری طبقاتی مورد توجه قرار گیرد (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۹۲). مع الوصف، چنانچه در جامعه‌ای انباشت سرمایه فرهنگی صرفاً در یک طبقه صورت گیرد، الزاماً جبر اجتماعی را به همراه خواهد داشت. بنابراین، از آنجا که طبقه مسلط در جامعه به دلیل در اختیار داشتن انواع متفاوت سرمایه، در دستیابی به سرمایه فرهنگی موفق تر عمل می کند، لذا مانع از هر نوع تغییر و تحولی بنیادی در جامعه شده و موجب می گردد. طبقات فرودست نقش توده وار و دنباله رو پیدا کرده و از این طریق نابرابری باز تولید شده و طبقاتی بودن جامعه تداوم یابد.

اهداف تحقیق^۱

هدف اصلی این تحقیق عبارت است از تبیین نقش سرمایه فرهنگی در باز تولید طبقه اجتماعی که به بازشناسی متغیرهای اصلی می پردازد و از اهداف ویژه ای که می توان به آن اشاره کرد:

– بررسی میزان عوامل اقتصادی در بازتولید طبقه اجتماعی

– بررسی نقش عوامل فرهنگی در بازتولید طبقه اجتماعی

– بررسی نقش عوامل اجتماعی در بازتولید طبقه اجتماعی

بنابراین شناخت تأثیر متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر تولید طبقه اجتماعی که به صورت مستقیم و غیر مستقیم این فرایند را تحت تأثیر قرار می دهند، از اهداف عمده این پژوهش به شمار می آید.

اهمیت و ضرورت تحقیق^۱

اهمیت پرداختن به موضوع سرمایه فرهنگی به اندازه ای است که اندیشه جامعه شناسان بزرگی چون "بورديو"، "ترنر"، "دی ماجیو"، "اریکسون" را به خود مشغول داشته است. بر این اساس اهمیت بحث‌های سرمایه فرهنگی و ابعاد آن در هر جامعه ای بر هیچ اندیشمندی پوشیده نیست، به طوری که ارزیابی سرمایه فرهنگی در هر جامعه ای نیاز به بررسی دقیق و همه جانبه اشکال مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن جامعه داشته، که در این راستا یکی از ضرورت‌های این تحقیق پرداختن به مفهوم سرمایه فرهنگی و تأثیر آن در بازتولید طبقه اجتماعی است. سرمایه فرهنگی و طبقه اجتماعی یکی از مباحث نو پیدا در حوزه علم جامعه شناسی است که ذهن بسیاری از محققان، جامعه شناسان و اندیشمندان را به ویژه در کشورهای جهان سوم به خود معطوف کرده است. کشورهایی که در آنها توزیع عادلانه منابع ارزشمند صورت نمی گیرد و توزیع ناعادلانه منابع سبب بازتولید نابرابری طبقاتی می شود. بنابراین، پرداختن به مسئله سرمایه فرهنگی و توزیع آن بین طبقات از اهمیت خاصی برخوردار بوده که از اهم آنها در نزد اندیشمندان جامعه‌شناسی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- انباشت سرمایه فرهنگی در یک طبقه جبر اجتماعی را به همراه دارد .
- طبقه مسلط در جامعه به دلیل در اختیار داشتن انواع سرمایه به ویژه سرمایه فرهنگی در دستیابی به منابع موفق تر عمل می کند .
- جریان تداوم و باز تولید سرمایه فرهنگی در بین طبقات مسلط و فرادست جامعه بوجود می آید.
- قشر محروم و فرودست جامعه به جهت دوری از سرمایه فرهنگی به باز تولید فقر و محرومیت خود می پردازد.

تعریف مفاهیم و اصطلاحات کلیدی^۱

فرهنگ^۲: از دید "تایلر"^۳ انسان شناس انگلیسی، فرهنگ مجموعه پیچیده و کلیت همتافته‌ای است شامل هنر، قانون، اخلاقیات، باورهای دینی، آداب و رسوم و هرگونه توانایی و عادت‌هایی که آدمیان به عنوان عضو جامعه بدست می‌آورند (روح الامینی، ۱۳۶۸: ۱۷). بزعم "الفرد کروبر"^۴ فرهنگ انبوه واکنش‌های حرکتی اکتسابی، فنون، اندیشه‌ها، ارزش‌ها و رفتار ناشی از آنها می‌باشد (چلبی، ۱۳۷۵: ۲۷۹). "گیدنز"^۵ معتقد است، فرهنگ عبارت از ارزش‌هایی که اعضای یک گروه معین داشته و هنجارهایی که از آن پیروی می‌کنند و کالاهای مادی که تولید می‌شود. فرهنگ به شیوه زندگی اعضای یک جامعه همچنین عادات و رسوم آنها، همراه با کالاهای مادی که تولید می‌کند، مربوط می‌شود. به تعبیر وی، هر فرهنگی الگوهای رفتاری منحصر به فردی را داشته و برای مردمی که از زمینه‌های فرهنگی دیگری هستند، بیگانه می‌نماید (گیدنز، ۱۳۷۶: ۶۴).

1 - Terminology
2 - Culture
3 - Tylor
4 - Krober
5 - Giddens

سرمایه^۱: از نظر "بورديو" سرمایه هر گونه خاستگاه و سرچشمه در عرصه ی اجتماعی است که در توانایی فرد برای بهره‌مندی از منافع خاصی که در این صحنه حاصل می‌گردد، مؤثر واقع می‌شود. به زعم وی سرمایه اساساً به سه صورت اقتصادی (دارایی، مالی و مادی)، فرهنگی (کالا، مهارت‌ها و عناوین نمادین کمیاب) و اجتماعی (منافعی که به صرف عضویت در گروه به خود تعلق می‌گیرد) دیده می‌شود (استونر، ۱۳۸۵: ۳۳۵). از نظر وی، سرمایه می‌تواند به عنوان مالکیت ثروتهای مادی یا مالی، عنصر مهمی در تربیت اجتماعی و در روابط اجتماعی به خاطر تقابل بالقوه ی فقرا و ثروتمندان به شمار آید (شویره و فونتن، ۱۳۸۵: ۹۶).

سرمایه فرهنگی^۲: اصطلاح سرمایه فرهنگی باز نمای جمع نیروهای غیر اقتصادی مثل زمینه‌ی خانوادگی، طبقه اجتماعی، سرمایه‌گذاریهای گوناگون و تعهدات نسبت به تعلیم و تربیت و منابع مختلف بوده که بر موقعیت آکادمیک (علمی یا تحصیلی) تأثیر می‌گذارد. این اصطلاح همچنین در قیاس با سرمایه اقتصادی و نظرات و قوانین و تحلیل مباحث مربوط به سرمایه‌داری رواج یافت (روح الامینی، ۱۳۶۸: ۱۱۶). از سوی دیگر، سرمایه فرهنگی به عنوان صلاحیت در فرهنگ، پایگاهها، ایده‌ها و گرایشها تعریف شده و اغلب یک ساز و کار مهم در بازار تولید سلسله مراتب اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. بنابراین عقیده "بورديو"، سرمایه اقتصادی می‌تواند برای صاحب خود، سرمایه فرهنگی و اجتماعی نیز باز تولید و ایجاد کند (همان منبع: ۱۱۸).

طبقه^۳: طبقه گروه‌بندی وسیعی از افراد است که دارای منابع اقتصادی مشترکی بوده و این منابع شدیداً بر انواع شیوه‌های زندگی آنها تأثیر می‌گذارد (تامین، ۱۳۸۸: ۴۱). به عبارتی دیگر، طبقه به بخشی از جامعه اطلاق می‌شود که به لحاظ دانش و ارزشهای مشترک و از سوی دیگر

1- Capital
2- Social Capital
3- Class

به منزلت اجتماعی معین، فعالیت‌های دسته جمعی، میزان ثروت و دیگر داراییهای شخصی و نیز آداب معاشرت با دیگر افراد اشتراکات فراوانی دارند (رفیع پور، ۱۳۷۸: ۴۶۸). در قاموس جامعه‌شناسی سه شاخص درآمد، تحصیلات و شغل برای تعیین طبقه اجتماعی به کار می‌رود که درآمد به همراه شغل ملاک‌های اصلی اختلافات طبقاتی را تشکیل می‌دهد (کوئن، ۱۳۷۲: ۲۳).

عادت‌واره^۱: از دیدگاه "بورديو"، عادت‌واره ساختهای اجتماعی ذهنی شده‌ای است که بدو از راه تجارب نخستین فرد به ذهن او منتقل و شکل گرفته و سپس تجربیات بزرگسالی بدان اضافه می‌شود. به این ترتیب، ساختارهای اجتماعی در ذهن و در وجود ما از طریق درونی ساختن عناصر بیرونی، حکم می‌شوند و به صورت عادت‌واره اجتماعی فرد در می‌آید (شویره و فونتن، ۱۳۸۵: ۷۷). "بورديو" با بهره گرفتن از تعریف "نوربرت الیاس" معتقد است، "عادت‌واره" نظامی از گرایش‌ها و تمایلات پایدار مستمر و قابل انتقالی هستند که دلالت بر آن دسته از تمایلات، آمادگیها، ظرفیت، ادراک، احساس، اعمال و اندیشه‌های فرد دارد. به نظر وی این پدیده‌ها هر چند که اجتماعی است، اما طبیعی می‌نماید و در وجود او تثبیت شده و غالباً به شکل پنهان و ناخودآگاه در هر فرد مسیر زندگی اجتماعی او را تعیین می‌نماید (توسلی، ۱۳۸۳: ۵-۶).

میدان^۲: از چشم‌انداز "بورديو" میدان به معنای نهادینه کردن نظر گاهی است در مورد چیزها و عادت‌واره‌ها (زنجان‌زاده، ۱۳۸۳: ۲۴). به اعتقاد وی عاملان یک میدان ورای مبارزات خود برای دستیابی به مواضع مسلط در میدان و اختلافات خود، که گاهی عمیق پیدا می‌کند، با نوعی هم‌دستی عینی که در رابطه‌ی میان همه‌ی رقبا نهفته است، به یکدیگر پیوند می‌خورند. از نگاه "بورديو" میدان‌ها، ساختارهای بیرونی و عاملهای درونی را تشکیل می‌دهند

1- Habitus
2- Champ

(اباذری و چاوشیان، ۱۳۸۱: ۱۵). به این ترتیب، تاریخ هر میدان و موضعی که میدان را تشکیل می‌دهد، مکان‌شناسی اجتماعی را به تصویر می‌کشد. این مکان‌شناسی، تمایزیابی شدید فضای اجتماعی مدرن را آشکار می‌سازد (توسلی، ۱۳۸۳: ۱۴۳). به عقیده "بورديو" میدان‌ها را می‌توان به لحاظ میزان سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی کسانی که در آنها جای دارند، بررسی کرد (اباذری و چاوشیان، ۱۳۸۱: ۱۵).

سبک زندگی: مجموعه‌ای نسبتاً منسجم از همه رفتارها و فعالیت‌های یک فرد معین در جریان زندگی روزمره است (گیدنز، ۱۳۸۵: ۱۲۰). به بیانی دیگر، "سبک زندگی" مجموعه‌ای کم و بیش جامع از عملکردهای فرد است که آنها را جهت رفع نیازها به کار می‌گیرد و هویت شخصی که خویش را در برابر دیگران مجسم می‌کند (همان منبع).

چارچوب نظری تحقیق^۲

در این مطالعه از نظریه‌های "کارل مارکس" "ماکس وبر" و "تالکوت پارسونز" که بر قشربندی اجتماعی تأکید دارند، استفاده شده و به منظور بسط و گسترش آن از نظریه‌های "پیر بورديو" راجع به سرمایه فرهنگی بهره گرفته شده است. بر طبق نظریات "پارسونز" و "مارکس" قشربندی بر اهمیت نیروهای برابر خواهی و به خصوص برابری در فرصت‌ها، تحصیلات عمومی و حقوق شهروندی در حکومت و انجمن‌های خصوصی تأکید می‌نماید. داشتن موقعیت‌های متفاوت در ارتباط با وسایل تولید، میان افراد جامعه تضاد منافع را ایجاد می‌کند و مالکیت نقش تعیین کننده‌ای در توزیع امکانات عرضه شده به فرد یا طبقه را ایفا می‌کند (تامین: ۱۳۸۸: ۷-۶). "ماکس وبر"، تفاوت‌های پایگاه اجتماعی را در شیوه‌های مختلف زندگی می‌بیند. به اعتقاد وی مالکیت، قدرت و حیثیت با وجود وابستگی متقابلشان به یکدیگر،

1 - Life Style

2 -Theoretical Framework Of Research

سه بنیان متمایزند که نظام قشربندی در هر جامعه‌ای بر پایه آنها سامان می‌یابد. به نظر او تفاوت در برخورداری از مالکیت اموال منشا طبقه‌بندی اجتماعی است (همان منبع: ۱۰). از سوی دیگر، نظریات جامعه‌شناختی "بورديو" در خصوص «طبقه اجتماعی»^۱، «سرمایه»^۲ و «سبک زندگی»^۳ تمامی نظریه‌های مورد نظر را دربر می‌گیرد. به طوری که در این بررسی اصالت با انواع سرمایه از نظر "بورديو" بوده و تأثیر هر یک از این سرمایه‌ها به سبک زندگی افراد سنجیده می‌شود. از سوی دیگر مفهوم طبقه اجتماعی به عنوان یکی از مفاهیم اصلی و کلیدی "بورديو" مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در ادبیات علوم اجتماعی نیازهای فرهنگی نتیجه و تولید تربیت و تحصیلات بوده که اعمال و ترجیحات فرهنگی با سطوح تحصیلی و منشأ اجتماعی دارای پیوندی تنگاتنگ می‌باشد و اصولاً زمینه‌ها و پیشینه خانوادگی و تحصیلات رسمی که تأیید آن بستگی زیادی به منشأ اجتماعی دارد، همراه با میزان مشروعیت بخشی سیستم آموزش بر اعمال فرهنگی پایگاه بالاتر، تعیین می‌گردد و در صورت کنترل سایر موارد، تأثیر منشأ اجتماعی در فرهنگ برتر بیشتر می‌باشد (آزاده، ۱۳۷۹: ۲۷). در هر حال، در اندیشه جامعه‌شناسان طبقه و فرهنگ به صورت عمودی رتبه‌بندی شده و یکدیگر را تقویت و باز تولید می‌نمایند. به طوری که، فرهنگ طبقه بالا در ظاهر به خاطر برتری خود و در واقع به خاطر تسلط طبقه حاکم، فرهنگی متمایز و قابل تشخیص می‌گردد. از طرف دیگر، فرهنگ به ابقای تمایزات طبقاتی کمک کرده و همانند سرمایه‌های مادی و اقتصادی به فرصت‌های زندگی افراد شکل می‌بخشد. بنابراین، سرمایه فرهنگی تعیین کننده سطح منزلت فرهنگی سطوح مختلف ساختار طبقاتی در جامعه بوده که در این میان "بورديو" معتقد است، موقعیت افراد در فضای اجتماعی بستگی به حجم ساخت سرمایه آنها دارد (ناطق پور و فیروز آبادی، ۱۳۸۴: ۶۴).

- 1 - Social Class
- 2 - Capital
- 3 - Life Style

"بورديو" در كتاب "تمايز" (۱۹۸۴) تصريح مي كند كه تمايزات اجتماعي را در مجموعه متنوعي از اعمال اجتماعي، اقتصادي و فرهنگي مي توان مشاهده كرد. بنابر اين، او تأكيد دارد كه در جنب سرمايه اقتصادي بايد به نقشي كه سرمايه فرهنگي در ايجاد تمايزات و هويتهاي اجتماعي دارد، توجه شود. از نظر او طي فرآيند مدرن شدن صور و اشكال بخصوصي از فرديت ايجاد مي شود كه بر حوزه هاي معيني از كنش اجتماعي مثل ذوق و سليقه، منش، مد و سبك زندگي مبتني است و از همان طريق بيان مي شود (زنجاني زاده، ۱۳۸۳: ۲۸).

ماتريس الكوي نظري تحقيق

ردیف	حوزه علم	نام نظريه پرداز	نام نظريه	متغيرها
۱	جامعه شناسي	تالكوت پارسنز	نظام اجتماعي	خرده نظام فرهنگي، اجتماعي، شخصيتي، اقليمي
۲	جامعه شناسي	كارل ماركس	طبقه اجتماعي	نيروهاي توليد، روابط توليد
۳	جامعه شناسي	ماكس وبر	طبقه اجتماعي	ثروت، منزلت، قدرت
۴	جامعه شناسي	پير بورديو	سرمايه	سرمايه فرهنگي، اجتماعي و اقتصادي، ميدان، عادت واره، سبك زندگي

فرضيه هاي تحقيق

- ۱- به نظر مي رسد بين طبقه اجتماعي و سرمايه فرهنگي رابطه وجود دارد.
- ۲- به نظر مي رسد بين طبقه اجتماعي و سرمايه اجتماعي رابطه وجود دارد.
- ۳- به نظر مي رسد بين طبقه اجتماعي و سرمايه اقتصادي رابطه وجود دارد.

مبانی روش شناختی تحقیق

روش شناسی با توجه به مجموعه به هم پیوسته از قواعد، اصول و شیوه‌های معمول در یک رشته از دانش می‌تواند پژوهش علمی را راهبردی کند (بلیکی، ۱۳۸۴: ۴۴). تبیین روش شناختی این پژوهش در سه بخش طرح تحلیلی روش، طرح تحلیلی تکنیک و روش‌های تجزیه و تحلیل و پردازش تدوین گردیده است.

الف) طرح تحلیلی روش تحقیق: طرح تحقیق این پژوهش از نوع ساده و غیر اعتباری از نوع طولی و مقطعی بوده که طرح مقطعی به منظور گردآوری داده‌ها در یک مقطع زمان و طرح طولی نیز جهت بررسی تغییرات و تحولات در طول زمان استفاده می‌شود. سطح طرح تحقیق نیز "درونی"^۱ و حجم طرح هم "مطالعه موردی"^۲ می‌باشد، که سوگیری آن نیز از "توصیف"^۳ به طرف "تبیین"^۴ است. "رهیافت"^۵ اصلی زمان "حال"^۶ بوده و به تناسب این ویژگی‌ها روش "پیمایش"^۷ به عنوان روش اصلی و روش "تاریخی"^۸ جهت تکمیل گزینش شده است.

ب) طرح تحلیلی تکنیک تحقیق: در این تحقیق به تناسب روش پیمایشی و ماهیت متغیرها از فن "پرسشنامه"^۹ به عنوان مناسبترین ابزار جهت گردآوری اطلاعات بهره گرفته شده است. پرسشنامه‌ای که مشتمل بر سئوالات بسته و با استفاده از طیف لیکرت^{۱۰} سازمان یافته و سپس "آلفای کرونباخ"^{۱۱} ضریب همبستگی^۱ درونی گویه‌ها و ضریب روایی^۲ کل طیف را

- 1 - Emic
- 2 - Case Study
- 3 - Description
- 4 - Explanation
- 5 - Approach
- 6 - Now
- 7 - Survey
- 8 - Historical Method
- 9 - Questionner
- 10 - Liker
- 11 - Alpha Cronbach

مشخص می‌کند. از آنجا که ضریب "آلفای کرونباخ"، بیش از ۷۶ درصد برای تمامی مقیاس‌ها می‌باشد، بدین وسیله اعتماد و پایایی ابزار تحقیق تأیید می‌شود و پرسشنامه از انسجام درونی لازم بین گویه‌ها برخوردار است.

ج) روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها: در قسمت پردازش اطلاعات از آمار توصیفی شامل جداول توزیع فراوانی^۳ و نمودارها استفاده شده و در قسمت آمار استنباطی نیز از آزمون آماری "تحلیل واریانس یکطرفه"^۴، "کای اسکور"^۵ و "آزمون تی"^۶ در جهت بررسی رابطه بین متغیرها و آزمون فرضیه‌ها بهره گرفته شده است.

جامعه آماری و تعیین حجم نمونه

در این تحقیق از جدول "مورگان" و فرمول "کوکران" برای تعیین حجم نمونه استفاده شده است. تعداد مردان ۴۰-۵۰ ساله شهر بندرعباس براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۸۵ به تعداد ۳۷۷۰۱ نفر بوده است که به عنوان جامعه آماری (N) در نظر گرفته شده، و با توجه به جامعه آماری تعداد ۳۸۰ نفر به عنوان حجم نمونه (n) محاسبه شده است.

روش نمونه‌گیری

با توجه به ساختار ناهمگن^۷ جامعه آماری و ماهیت نامتجانس عناصر و واحدهای جامعه آماری از روش نمونه‌گیری "خوشه‌ای"^۱ استفاده شده است.

- 1 - Correlation Coefficient
- 2 - Reliality
- 3 - Frequency Distribution Tables
- 4 - Anova
- 5 - Chi Square
- 6 - T. Test
- 7 - Hetrogenus

نتایج تحقیق

داده‌های گرد آوری شده به وسیله ۳۸۰ پرسشنامه با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی در جداول توزیع فراوانی و نمودارهای ستونی خلاصه و طبقه‌بندی شده و سپس با توجه به رویکرد و دیدگاه‌های نظری مرتبط به تفسیر یافته‌ها پرداخته تا نتایج مطالعات بر مبنای چارچوب نظری تبیین و استنباط شده و بدین وسیله ضمن بررسی روابط علی بین متغیرها به آزمون فرضیه‌ها پرداخته شود. به هر تقدیر، نتایج استنباطی این پژوهش که برآیند استنتاج از آزمونهای آماری "تحلیل واریانس یک طرفه" و "کای اسکور" می‌باشد، به شرح زیر است:

فرضیه ۱: بین طبقه اجتماعی و سرمایه فرهنگی رابطه معنی داری وجود دارد.

فرض H_0 = بین طبقه اجتماعی و سرمایه فرهنگی رابطه معنی داری وجود ندارد.

فرض H_1 = بین طبقه اجتماعی و سرمایه فرهنگی رابطه معنی داری وجود دارد.

برای بررسی وجود رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه فرهنگی از آزمون "کای اسکور" استفاده شده که محاسبات انجام شده نشان می‌دهد مقدار آماره آزمون برابر ۶/۲۲ با ۱ درجه آزادی می‌باشد و با توجه به مقدار سطح معنی داری که ۰/۰۱ می‌باشد فرض صفر رد می‌شود ($\alpha = 0.05 < p$ - مقدار). پس بین طبقه اجتماعی و سرمایه فرهنگی رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۱ - رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه فرهنگی در واحدهای نمونه

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار آماره آزمون	
0.01	1	6.22	آزمون کای اسکور

محاسبات نشان می‌دهد کسانی که سرمایه فرهنگی بالاتری دارند، نسبت به کسانی که سرمایه فرهنگی پایین‌تری دارند، از طبقه اجتماعی بالاتری برخوردارند.

جدول شماره ۲- رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه فرهنگی در واحدهای نمونه

کل	طبقه اجتماعی		سرمایه فرهنگی
	پایین	بالا	
200	75	125	بالا
180	134	46	پایین
380	209	171	جمع

فرضیه ۲: بین طبقه اجتماعی و سرمایه اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

فرض H_0 = بین طبقه اجتماعی و سرمایه اجتماعی رابطه معنی داری وجود ندارد.

فرض H_1 = بین طبقه اجتماعی و سرمایه اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

برای بررسی وجود رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه اجتماعی از آزمون "کای اسکور" استفاده شده که محاسبات انجام شده نشان می‌دهد مقدار آماره آزمون برابر 38.30 با 1 درجه آزادی می‌باشد و با توجه به مقدار سطح معنی داری که $0.05 < p$ مقدار معنی داری می‌باشد فرض صفر رد می‌شود ($0.05 < p$ مقدار). بنابراین بین طبقه اجتماعی و سرمایه اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۳- رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه اجتماعی در واحدهای نمونه

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار آماره آزمون	
0.00	1	38.30	آزمون کای اسکور

محاسبات انجام شده نشان می دهد کسانی که سرمایه اجتماعی بالاتری نسبت به کسانی که سرمایه اجتماعی پایین تری دارند، از طبقه اجتماعی بالاتری برخوردارند.

جدول شماره ۴- رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه اجتماعی در واحدهای نمونه

کل	طبقه اجتماعی		سرمایه اجتماعی
	پایین	بالا	
185	87	98	بالا
195	161	34	پایین
380	248	132	جمع

فرضیه ۳: بین طبقه اجتماعی و سرمایه اقتصادی رابطه وجود دارد.

فرض $H_0 =$ بین طبقه اجتماعی و سرمایه اقتصادی رابطه معنی داری وجود ندارد.

فرض $H_1 =$ بین طبقه اجتماعی و سرمایه اقتصادی رابطه معنی داری وجود دارد.

برای بررسی وجود رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه اقتصادی از آزمون "کای اسکور" استفاده شده که محاسبات انجام شده نشان می دهد مقدار آماره آزمون برابر $35/53$ با 1 درجه آزادی می باشد که با توجه به مقدار سطح معنی داری $0/00$ فرض صفر رد می شود ($\alpha = 0.05 < p$ - مقدار). پس بین طبقه اجتماعی و سرمایه اقتصادی رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۵- رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه اقتصادی در واحدهای نمونه

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار آماره آزمون	
0.00	1	35.53	آزمون کای اسکور

محاسبات نشان می دهد کسانی که سرمایه اقتصادی بالاتری نسبت به کسانی که سرمایه

اقتصادی پایین تری دارند از طبقه اجتماعی بالاتری برخوردارند

جدول شماره ۶- رابطه بین طبقه اجتماعی و سرمایه اقتصادی در واحدهای نمونه

کل	طبقه اجتماعی		سرمایه اقتصادی
	پایین	بالا	
119	56	63	بالا
261	203	58	پایین
380	259	121	جمع

محدودیت‌ها و تنگنای‌ها

اساساً هر پژوهش در مسیر خود محدودیت‌ها و تنگنای‌ها را دارد که ممکن است باعث خدشه در اعتبار و پایایی تحقیق شود. این محدودیت‌ها به ویژه در تحقیقات پیمایشی که عمدتاً از ابزار پرسشنامه جهت جمع‌آوری داده‌ها استفاده می‌شود، مضاعف می‌گردد. پاره‌ای از این محدودیت‌ها عبارتند از:

- کمبود منابع علمی و پایان‌نامه در این زمینه
- فقدان بانک اطلاعاتی به هنگام
- عدم باور مردم و مسئولین به کارهای علمی و پژوهشی و در نتیجه عدم همکاری آنها به پژوهشگران

پیشنهادات

از آنجایی که توزیع نامتعادل و غیر عادلانه ثروت و درآمد موجب می‌شود که افراد در مقام مقایسه قرار گرفته و احساس محرومیت نسبی کنند، این امر سبب برهم خوردن ثبات

جامعه و تهدید عدالت اجتماعی می‌شود. بنابراین، برای برقراری ثبات در جامعه و کنترل اجتماعی الزاماً باید عدالت در توزیع ثروت‌ها و پاداش‌ها وجود داشته باشد. در خصوص سرمایه فرهنگی، عدم دسترسی تمام اقشار جامعه به منابع دانش و معرفت سبب می‌شود تا سطح آگاهی در جامعه ارتقا نیافته و در عرصه‌های مختلف زندگی اجتماعی افراد از رشد و تعالی مناسب برخوردار نشوند. بنابراین، برای توسعه همه جانبه ضروری است تا توده مردم به سرمایه فرهنگی و منابع دانش دسترسی داشته تا به عنوان عنصری فعال در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه مشارکت نمایند.

راهکارها و راهبردها

- ۱- با توجه به نابرابری در توزیع سرمایه فرهنگی باید عدالت را در این زمینه حکمفرما نموده تا سطح مشارکت همگانی و خلاقیت‌های علمی و فرهنگی گسترش یابد.
- ۲- از آنجایی که امکان دستیابی به مفاهیم فرهنگی با سرمایه فرهنگی تحت نظارت نخبگان اجتماعی آسان‌تر بوده و جذب علوم نوین و به هنگام کردن دانش در سطح جامعه برای آنها بیشتر است، بنابراین می‌توان با کمک این افراد سرمایه فرهنگی جامعه را افزایش داد.
- ۳- به منظور افزایش سرمایه فرهنگی، پیشنهاد می‌شود تا ماهیت آموزش و تعلیم و تربیت رویکرد عملیاتی پیدا کند.
- ۴- از آنجا که در جامعه معاصر معرفت و سرمایه فرهنگی به ارزش‌های اقتصادی و اجتماعی باز تولید می‌شوند، بنابراین نهادهای آموزش و پرورش می‌تواند به طور عادلانه‌تر این منابع ارزشمند را بین افراد جامعه توزیع نموده که بالتبع سرمایه فرهنگی در جامعه باعث جلوگیری از شکاف طبقات شده و نقش مکانیزم عدالت اجتماعی را به خوبی ایفا کند.

منابع

- ابوالحسن تنهایی، حسین (۱۳۷۸) "درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی"، جلد دوم، نشر مرنديز، گناباد.
- استونز، راب (۱۳۸۵) "متفکران بزرگ جامعه‌شناسی"، ترجمه مهرداد میردامادی، نشر مرکز، تهران.
- بلیکی، نورمن (۱۳۸۴) "طراحی پژوهش‌های اجتماعی"، ترجمه حسن چاوشیان، نشر نی، تهران.
- تامين، ملوین (۱۳۸۸) "جامعه‌شناسی قشرها و نابرابری‌های اجتماعی"، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، نشر توتیا، تهران.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۳) "نظریه‌های جامعه‌شناسی"، انتشارات سمت، تهران.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵) "جامعه‌شناسی نظم"، نشر نی، تهران.
- روح الامینی، محمود (۱۳۶۸) "زمینه فرهنگ‌شناسی"، انتشارات عطار، تهران.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸) "آناتومی جامعه"، شرکت سهامی انتشار، تهران.
- شویره، کریستی ین و اولویه فونتن (۱۳۸۵) "واژگان بورديو"، ترجمه مرتضی کتبی، نشر نی، تهران.
- کرلینجر، پدهاوزر (۱۳۶۵) "رگرسیون چند متغیری در پژوهش‌های رفتاری"، ترجمه حسن سرای، جلد دوم، انتشارات نشر دانشگاهی، تهران.
- کوئن، بروس (۱۳۷۲) "مبانی جامعه‌شناسی"، ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل، انتشارات سمت، تهران.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۵) "جامعه‌شناسی"، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، تهران.
- پایان نامه‌ها و فصلنامه‌ها
- آزاده، منصور (۱۳۷۸) "ناسازگاری پایگاهی"، پایان‌نامه دکترای جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- اباذری، یوسف و حسن چاوشیان (۱۳۸۱) "از طبقه تا سبک زندگی، رویکردهای نوین در تحلیل جامعه‌شناختی هویت اجتماعی" نامه‌ی علوم اجتماعی، شماره ۲۰، صص ۲۷-۳.
- زنجانی زاده، هما (۱۳۸۳) "مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی پیربورديو" مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی، مشهد، شماره ۲، صص ۳۹-۲۳.
- ناطق پور، محمدجواد و سید احمد آبادی فیروزی (۱۳۸۴) "سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران"، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۴، صص ۹۱-۵۹.